

AZ ÁLOMLÁTÓ KRÚDY

Az *Álmoskönyv*-re Krúdy életművének méltatása során mindedig nem fordítottunk kellő figyelmet. Pedig szépirodalmi értéke nem kevesebb, mint bármely más jelentős munkájának.

Amikor arra a kérdésre keresünk választ, hogy miért, milyen céllal írta Krúdy *Álmoskönyv*-ét, szerencsére nem vagyunk találgatásokra utalva; ő maga több ízben, részletesen nyilatkozott erről. Például az *Álmoskönyv* bevezetőjében is: „Inkább a saját mulattatásomra, inkább hosszú telek csendes eljátszadozására, esti órák halk elfuvolázására szerkesztettem ez álmoskönyvet, mint azért, hogy bárki is hitelt adjon a következő soroknak. Álom: játék, mint az élet... Néha komolyra fordul a játék. Az élet is, az álom is.” Ennek a vallomásnak egy konkrétabb, a kor közhangulatára mélyebben utaló változatát találjuk Az Ujság c. napilap hasábjain indított, rövidéletű álomfejtés-sorozat (*A szegények mosolya*, Az Ujság, 1922. aug. 8.) bevezető soraiban, amelyek elé mottóként ezt írta: „Többet álmodnak az emberek Magyarországon, mint valaha, mert az álom a szegények egyetlen vigasztalója.” Majd részletesebben kifejti álláspontját. Érdeemes ebből hosszabban idézni: „Most egy tréfás mulattató és oktató sorozatot nyitunk..., amelyben korunknak legjellemzőbb tulajdonságával: a babo-

nasággal óhajtunk foglalkozni. Időnk sokban hasonlatos a múlt századbéli szabadságharc után következő szomorú időkhöz, amikor tudvalevőleg a clair-voyance, az asztaltáncoltatás és egyéb babonaságok foglalkoztatták, mulattatták a nemzet társaságos életét. A magyarok túlvilági jeleket vártak sorsuk jobbrafordulására. – Most ugyanolyan búbánatos a magyarság sorsa, szomorú az egyének sorsa, és a nők, akik legérzékenyebbek a szenvedések iránt, ismét babonákból, álmokból, jövőbelátásokból szeretnék megérezni a zord idők elmúltát... De nem mulasztjuk el hangsúlyozni, hogy senki se vegye komolyan az itten közölt tréfaságokat. Játék ez, amellyel keserves időkben mulattatja magát az elszegényedett magyar ember.” Mindehhez fűzzük még hozzá egy néhány hónappal későbbi cikkének (*A szigetlakó álmai*, Az Ujság, 1923. május 6., – megjelent a *Vallomás* c. kötetben, Magvető. 1963.) az álmoskönyv születésének személyes indokairól írt néhány sorát, és akkor tisztán áll előttünk az az írói szándék, amely a magyar irodalomnak ezt a sajátosan érdekes alkotását létrehívta: „Már a háború alatt elkezdtem írni azokat a leveleket, amelyeket legnagyobbreszt magamhoz adresszáltam K. Gy.-nak a Magányba. Abba a Magányba, amelybe akkor utaztam, amikor Budapest utcáin a felvirágozott zászlókat vitték, és a katonabanda indulójára három szép, ifjú testvéröcsém masírozott a pályaudvar felé... A magányos ember néha igen jól eltalálja azt az utat, mely állapotát megjavítja... Én az álmaimban kerestem társaságot... Feljegyezgettem az álmaimat, mint valami túlvilági üzeneteket, amelyek a láthatatlan telegráfdróton a földre érkeznek. Még javában tartott a háború, és én már az álmaim jelentését olvastam, nem pedig Höfer tábornokét. Sokan tettek így Magyarországon,

akiknek féltetni való kedvesük vagy el nem mondható bánatuk volt... Álmoskönyvet kezdtem írni. Ez az Álmoskönyv volt a Magányos Ember legnagyobb mulatsága, hosszú, téli délutánok szórakozása..."

Krúdy tragikus magánya, kiábrándultsága az álmoskönyv írása körüli években érte el tetőpontját. Sorra csalódott azokban az eszményekben, amelyek életének egy-egy szakaszában hitét táplálták, és végül az ország sorsával egyidejűleg személyes sorsa is a lehető legrosszabbra fordult. Félrevonulása a margitszigeti magányba tudatosan is jelképes értelmű volt. Ez nem póz, nem szerepjátszás, hanem védekezés a további csalódások ellen. És erőgyűjtés is. Egyfajta végső elszámolásra, amelynek során számot kell majd adnia magának és olvasóinak, hogy miként ítéli meg azokat a történelmi sorsfordulókat, amelyek a magyar társadalmat – és azt az egykor haladó szellemű, középneemesi réteget, amelynek maga is leszármazottja – a pusztulásba, a teljes dezilluzionizmusba kergették. 1848–49, 1867, 1914 és 1918–19 évszámait jelzik azokat a sorsdöntő mérföldköveket, amelyek mellett az út végül is az ellenforradalom szakadékába vezetett.

Krúdy nem volt jó politikus. A történelem által feladott kérdésekre nem mindig tudott határozott, kielégítő választ adni. „Egyszer fázott, másszor lánggal égett?” – hirtelen fellobbanásait éppoly hirtelen jött kiábrándulások követték, állásfoglalása mindenkor erősen szubjektív volt. Politikai nézeteinek uralkodó eleme nem az események mély taglalásán alapuló *megértés*, hanem inkább a személyes indítékok által erősen befolyásolt *megérzés*. Ezzel magyarázható, hogy életének különböző szakaszaiban egyaránt hitt 1848–49 forraldamában, majd rövid ideig az 1867-es kiegyezésben, az első világháború kezdetén

pedig a Monarchia háborús céljaiban – végül 1918–19 forradalmaiban. És mindegyikből a maga módján ki is ábrándult. Kivéve 1848-at, bár ifjúkori illúzióját, mely szerint a szabadságharcban haladó szerepet játszó közép-nemesi réteg hazafiúi érzelmeinek tüzét még fel lehet szítani, már kezdő író korában elvesztette. A reformkor és 1848 későbbi írásaiban ezért inkább mint elvont eszmény és példázat jelenik meg, és nem mint egy polgári forradalomban újra realizálható lehetőség. Első pesti éveiben a 67-es alapon megoldható közép-nemesi és polgári koegzisztencia illúziójában reménykedett, ám 1901-es keltezésű, *Az aranybánya* c. regényében már ezzel is leszámolt. Ezután a Mikszáth-témákat és stílust követő korszakában azt a hétszilvafás kiscsászi életformát ábrázolja ironikus kiábrándultsággal, amely harminc-negyven évvel korábban még passzív rezisztenciájával bizonyos pozitív elemeket is tartalmazott, de a század első évtizedében immár egészében anakronisztikus, és pusztulásra ítélt. Az első világháború kezdetén – mint akkor annyian – ő sem látott tisztán, és hitt a gyors és könnyű győzelem lehetőségében, de ebből is természetesen hamarosan kiábrándult, csak az őszirózsás forradalom idején tért magához. Mint ismeretes, lelkesen ünnepelte a forradalmat, a Tanácsköztársaság idején bátor cikkekkkel állt a reformok mellé, ám ezt a fellobbanást is letörés követte. A veszített háború és bukott forradalom, valamint a rákövetkező ellenforradalom életének legmélyebb válságát hozta – mígnem végleg kiábrándultan, elvonulva a közélettől és a társadalomtól, a szigeti magányban megírta a magyar irodalom egyik legkeserűbb, a cinizmus határát súrolóan kiábrándult önvallomását, az *Álmoskönyv*-et (1920-ban), majd pedig a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* c. regényt (1921-ben –

könyvalakban megjelent a *Mákvirágok kertje* c. kötetben, Magvető, 1961.), amely az álomlátó Krúdy minden bizonnyal legkétségbeesettebb kitarulkozása. Azzal, ami a magyar történelemben 1919 után következett, Krúdy sohasem azonosította magát.

Ez a folytonos leszámolás az illúziókkal, a magyar társadalmi fejlődés az ő számára is mindjobban nyilvánvalóvá váló ellentmondásai, valamint a pozitív eszmények megragadásának lehetetlenné válása és egyéni sorának kilátástalansága végül őt is elvezette a szükség-szerűen bekövetkező teljes dezilluzionizmushoz és elidegenedéshez. A megbomlott, alkotó elemeire széthullott társadalomban vigaszt és feledést keresett. És megtalálta látomásaiban, az élet és álom perifériáján feltűnő ábrándjaiban, egy mesterségesen felépített világ víziójában, amely egyszerre volt valóságos (mert a századelő rekvizitumaiból állt össze) és képzelt (mert kiszakította a mozgásban levő időből és a századelő tényleges történelmi keretéből). Ennek a látomásnak szürrealisztikus ihletésű vázlatgyűjteménye az álmoskönyv.

*

Az álomfejtés, a jövőmondás és a babonaságok iránt már gyermekkorától érdeklődést mutatott. Amit a fentebb idézett cikkében a clair-voyance, az asztaltáncoltatás és egyéb babonaságok szabadságharc utáni elterjedtségéről ír, az apai nagyanyja, a várpalotai származású Radics Mária révén személyes gyermekkori élménye. Sok évtized múltán egy várpalotai öregasszony még emlékszik Radics Máriára: „De nagy kuruzsló is volt, még ólmot is öntött... nagy lutrizó volt, de milyen nagy, nemcsak ólmot öntött, kuruzsolt is, és nagy bolondja volt a lutrinak” – meséli. (Közli Szij Rezső *Krúdy és Várpalota*

c. tanulmányában, az Életünk 1964. évi I. kötetében.) Bizonyos, hogy az író már gyermekkorában vonzotta ez a mesebeli figurákra emlékeztető öregasszony, aki később elváltan a Krúdy-nagyapától visszaköltözött Várpalotára, ahol közel 100 éves koráig élt, és az író gyakran, például az *Álmoskönyv* megírása előtti évben is – meglátogatta.

Arra a korszakra és arra a környezetre, amelyben nevelkedett, máskülönben is egyfajta félálom-félébrenlét hangulat volt jellemző. Az események, az emberek mint ha mindig két különböző idősíkban lebegtek volna: a reális jelen és a legendává mitizált múlt között. A nyíregyházi, álmos kisvárosi környezetre, mint valami újkori pompeji lávahamu, úgy nehezedett rá a vesztett forradalom és a Bach-korszak nyomása, és a múlt időkből ittmaradt legendák és hősök (mint az író nagyapja is!) kőbe meredt strázsaként őrizték egy letűnt világ gesztusait, szokásait, emlékeit. A Gaálok, Zathureckyek, Krúdyk így akarták megállítani a változó időt – nem vették tudomásul a 67 utáni új korszakot, és csak a lehető legcsekélyebb mozgással vettek részt a mindennapi életben, amelyhez szinte nem is volt közük. A múltban éltek, emlékeikből táplálkoztak, illúziókat tápláltak. Ez az ellenállás egyszerre volt becsületes kiállás egy nemzeti szabadságeszmény mellett és tiltakozás a pénzhajhászó, korrupt kapitalizálódás ellen. És a magyar társadalmi fejlődés ellentmondásaiból következően ugyanakkor mélyen retrográd és korszerűtlen magatartás is. A magyar középnemességnek 67 után az volt a legnagyobb tragédiája, hogy csak két rossz között, a passzív rezisztencia vagy az elvtelen és nemzetietlen lepaktálás között választhatott. Bármiként is cselekedett, mindenképpen saját érdekeivel is szembekerült: vagy kizárta magát a

fejlődő világból, vagy alárendelte magát az osztrák tőkés érdekeknek, és ezzel szembefordult nemzeti érdekeivel. És a két zsákutcába vezető politikai magatartás képviselői természetesen ellentétes táborokat alkotván, egymással is szemben találták magukat, és a köztük folyó harccal akarva-akaratlanul is megint csak az idegen érdekeket szolgálták. Ady egy 1906-os cikkében döbbenetes képpel fejezi ki: „A Dózsa-tragédia Magyarország milliónak a legigazibb tragédiája. Megsütnek és egymással falatnak ma is fel bennünket Magyarország tulajdonosai.” Ugyanerről a problémáról beszél Révai József is Ady halálának 27. évfordulóján: „Nálunk a nemzeti küzdelmeket évszázadokon át egy feudális réteg vezette, a magyar nemességnek egy bizonyos része. A polgári törekvések, törekvés a polgári haladásra, ezért Magyarországon sokszor nemzetellenesnek hatottak a köztudatban, és megfordítva: a nemzeti törekvések sokszor haladásellenesnek hatottak.” Természetesen szó sincs arról, hogy az író ifjúkorának környezetében bárki is ilyen tudatosan felmérte volna ezt, de azért szeretnénk emlékeztetni arra, hogy Krúdy például több ízben is említést tesz az apja és nagyapja politikai nézetkülönbségéről: ti. arról, hogy az idősebb Krúdy 48-aságával szemben az író ügyvéd apja inkább a 67-es kiegyezés híve volt. Ha ennek az ellentétnek és sajátos kiúttalanságnak *okait* az ifjú író nem is tudhatja – a nyíregyházi, nyírségi életben tükröződő *következményeit* jól felmérte, és ábrázolta már korai írásaiban is.

A nyírségi félálom-világból még alsógimnazista korában egy másik félálom-világba utazik néhány évre: a szepességi Podolinba, ahol még a középkorban megállt az óramutató, ahol egy több évszázados városi múlt emlékeit őrzik a világtól elzárkózott polgárok. 1906-os kel-

tezésű regénye, a *Podolini kísértet, Valami előszó-féle* c. bevezetőjében (majd később számos elbeszélésében is) híven leírja, mint ragadta meg a kisgimnazista fantáziáját a múltba merült, az elzalogosítás háromszáz esztendejét átaludt kisváros furcsa, bizarr, kísérteties légköre: „A zálogban töltött száz évek . . . úgy múltak el a városka felett, mintha valami dermedt álomban töltöttek volna . . . A Poprád sietett, futott a határ felé, a nagy hegyek, sötét erdők nagy árnyékukkal ráfeküdtek a városkára. Mintha arra vigyáztak volna, hogy az átaludott esztendőkből nem fog-e egyet is elsikkasztani!”

A nyíregyházi és podolini élmények hatására első írásaiban az álom mint hangulat, úgy is mondhatnánk: mint kisvárosi környezet szendergő életstílusának irodalmi kivetülése jelenik meg. Íme, egy jellemző részlet az 1898-as *Ifjúság* c. elbeszéléskötet bevezetőjéből: „. . . érzem még egyszer, hogy milyenek voltak azok a sóhajtások, amikből történeteket szőttem, hogy milyenek voltak azok az álmok, az elsők, a kikeletiek.” Ifjúkora kedvenc írójának, Turgenyevnek szellemét érezzük lebegni az elbeszélések miliő-rajzában. Az utca végén templom, régi, több száz esztendő, együtt született az utcával, és a kis visszhangú, torony alatti zugban nincsen más semmi nesz, csak a lépések visszhangja, avagy ha az öreg barátok hangosabban krákognak kertjükben – a házak düledező, odvas bagolyfészkek, szűk, kis, fekete kapukkal, amelyek sötét folyosóra nyílnak, ahonnan mindig hűvös szél fúj, megborzongatván a járókelők hátát; a zöld zsalus ablakok mögül kíváncsi leánytekintetek kísérik a jövő-menőt, és odabent a szobákban szendén terül el a lámpafény a múltban merengő embereken, akik félig lehunyt szemmel, csendesesen, régen elfelejtett melódiákon gondolkoznak. A szegény lányok gazdag vő-

legényről álmodoznak, aki azonban sohasem jön el – az öregek egykori szép ifjúságukért vezekelnek önmegtartóztatással, egy kerekeskút felszereltetése két nemzedék öszszecsapását eredményezi, és a boldog szerelem is olyan szomorkás itt, mint a késő őszi naplemente. A ködben, szinte látomásszerűen feltűnedező alakok úgy óvják megszokott életüket a rideg külvilágtól, az újmóditól, mint egy gyorsan tűnő, reggeli álmot a felébredéstől.

Amikor Krúdy 1896-ban néhány hónapos debreceni és nagyváradi újságíróskodás után feljön a fővárosba, az álmos, vidéki élet után olyan heveséggel törnek rá az új impressziók, hogy szinte bizonyos zavar érződik írásai-ban. A millenniumi ünnepek hamis pompájának fel-színe alatt csak lassan ismeri fel a kapitalista fejlődés el-lentmondásait. A korábbi írások szentimentális hangvé-telét és impresszionisztikus környezetábrázolását a pol-gári-városi irodalom hatására egyfajta nyersebb, a natu-ralizmus irányába mutató stílus váltja fel. Az új témák, a rideg, kiábrándítóan élv- és pénzhajhászó nagyvárosi élet festése ezt követeli. Itt nem lehet ábrándfelhőkbe burkolódzva a múlt megidézéséből élni, aki nem küzd az érvényesülésért, azt kegyetlenül félrelökik, letiporják. Ekkor döbben rá valójában a kishemesi réteg kilátástalan sorsára, és erről az élményről vall 1901-es keletkezésű, *Az aranybánya* c. regényében.

E néhány éves kitérő után azonban visszavonul régi témavilágához, és Mikszáth nyomdokain haladva az idő-ből kiszakadt, a valóságos történelmi körforgásból a perifériára sodródott hétszilvafás nemesség deformálódott életét rajzolja elbeszéléseiben. Bármennyire is rokonnak érzi magát a Zathureczky- és Gaál-fajta kurtanemesekkel, a zsákutcába jutott, elszigetelődött és pusztulásra ítélt, tragikus életsorsok felett mégsem érez olyan részvétet,

hogy ne látná meg komikus voltukat is. Érzi, hogy a tragikomikus, az idők változásait semmibevevő életstílus több, mint egy vékony, egykor magát nagyrahitottnak tartó réteg haláltánca, mert egyszermind az egész ország pusztulását is szimbolizálja. Az anekdotikus, enyhén szimbolizáló és fojtottan ironizáló írói ábrázolásmódban újra szerephez jut az álommotívum – ezúttal azonban már több, mint hangulati elem; egyszermind az elszigetelődő életmód abszurdításának jelképes megjelenési formája is. Miről álmodik a nyírségi kisnemes? Váratlan örökségről, gazdag menyasszonyról, jó, kis megyei állásról, ahol dolgozni természetesen nem kell. A szerényebbek, a Gaálok: ők csak arról álmodoznak, hogy egyik atyafiuk elveszi az özvegy bárónét, és ezáltal a másik rokon jószágkormányzói álláshoz jut – ennek következtében pedig az egész família sorsa jobbra fordul. De a báróné egy véletlen találkozáskor csak kineveti álombeli vőlegényét, és így a szép álom szertefoszlik. (*A Gaálok álma*, 1905.)* A Zathureczkyek igényesebbek: a lengyel koronára formálnak jogot, amelyet egy régi király egyik elhalt ősükre hagyományozott. A korona feletti családi örökösödési vitát a legidősebb Zathureczky annyira a szívére veszi, hogy a civódásba belehal. (*A lengyel korona*, 1905.) Ezzel párhuzamosan, ugyanebben az időszakban az álomban megtestesülő illúzió egy realisabb formában is megjelenik, amikor a jelen sivárságával a dicsőséges múlt valóságos történelmi figuráit, eseményeit állítja szembe az író. Ez a legendák és álmok mezsgyéjén járó, stilizált történelmi felfogás későbbi történelmi regényeiben is több-kevesebb szerephez jut. (Pl. *A magyar jakó-*

* Valamennyi az utószóban idézett elbeszélés megtalálható a Magvető által kiadott Krúdy életmű-sorozat novellásköteteiben.

binusok, 1910. – *Ál-Petőfi*, 1922. – *Rózsa Sándor*, 1923. – *Három király*, 1926–30.) A század első évtizedeiben írt történelmi tárgyú elbeszélései közül e tekintetben a legjelentősebb: *Az álmok hőse* (1903.), amelyben nagyapja fivérének, a pajkos Krúdy Kálmánnak, a Világos utáni idők legendás gerillavezérének történetét írta meg. A valóságos történet az utódok emlékezetében legendává magasztosul, és mint az osztrák elnyomással szembeni ellenállás lehetősége, álommá, ábránddá válik. Az elbeszélés *Előbeszéd*-ében a következő figyelemre érdemes sorokat találjuk: „Az aggok szellemi világa . . . mintha megállott volna annál az ágyúdörgésnél, mely utoljára hangzott el a komáromi falakról. A későbbi évtizedek eseményei, a kiegyezés és a többi nevezetességek mintha meg sem történtek volna. Mintha csak olvastak vagy hallottak volna róluk . . . Az emberek fantáziája mindent nagyobbnak látott a valónál, az ábrándok, álmok elvették tisztánlátásukat . . . A Krúdy Kálmán alakja egy darab regényes magyar történelem. Nem sok, egy évtized. De lássuk, hogy fajtánk, amely a bölcs mérsékeltségnek sohasem volt barátja, egykor mily kalandos, ábrándos volt, asszonyaink mily hősök, és a férfiak mily csüggedtek, és a mai embernek mily különös, fölfordult világot éltünk alig ötven esztendeje.” Az a furcsa kettős fénytörésű stílus, amely egy mondaton, sőt sokszor egy szintaxison belül képes hitet és hitetlenséget, elismerést és iróniát, szenvedélyt és szenvtelenséget kifejezni – valahol itt, egy nagyon is reális történelmi szituációban gyökerezik, hogy majdan később tovább gazdagodva és differenciálódva Krúdy legsajátabb kifejező eszközévé legyen. Érdemesnek tartottuk, hogy itt hosszabban elidőzzünk, mert úgy véljük, ez a stílusbeli sajátosság rokoni kapcsolatban van az álomnak és realitásnak azzal a kettősségé-

vel, amely által az érett Krúdy-elbeszélések és regények cselekménye hasonló fénytörésben jelenik meg előttünk.

Miként Krúdy írói egyénisége 1906–8 táján új, originális színekkel gazdagodik, úgy jelenik meg az álom-motívum is egy markánsabb, személyesebb formában ez idő tájt írt műveiben. A szepességi környezetben játszódó zsoldos történetek nemcsak új tematikát hoznak, hanem hősei egyszersmind a későbbi Krúdy-alteregók (Szindbád, Nagybotos Viola, Rezeda Kázmér stb.) előfutárai is. Egy társadalmon kívüli, különködő és sajátosan individualista életeszmenyt képviselnek, amely az író számára ebben a társadalmi kötöttségekkel és ellentmondásokkal teli, az egyéni szabadságot mindjebban megnyirbáló korszakban jelképes menekülési lehetőséget jelentett. A zsoldos elbeszélések többségükben álmok és víziók formáját öltik – méghozzá tipikusan (és Krúdynál mindedig szokatlan kendőzetlenséggel) a vágyalom testesül meg bennük. A *Középkori álom*-ban (1906) szerzetesek és apácák vad orgiáját egy aranyvértes vitéz megjelenése zavarja. Krisztus ő, aki szembeszáll az Ördöggel, és szétkergeti a parázna mulatozókat. A *barátok* (1909) c. elbeszélésben két zsoldoskatona a város felgyújtása árán menti ki barátját a börtönből – csak azért, hogy később a mezőn derékon szúrják egy valamikori hamis kockajáték miatt. A *középkori város*-ban (1910) egy sötét felhőn zsoldosereg ereszkedik le, leitatja, kirabolja a lakosságot, és vad orgiában megerőszakolja az asszonynépet. A Hieronymus Bosch démonikus képeire emlékeztető középkori Krúdy-tablók lidércnyomásos víziókban közvetítik az íróban felszabadulásra vágyó energiát és azt az igényét, hogy legszemélyesebb mondanivalóit kifejezze.

Egy 1909-es keletkezésű novellában sajátosan ötvöződik a Mikszáth-követő korszak meseszerű anekdotizá-

lása, a zsoldos történetek vizionálása és a Szindbád-novellák szubjektív-lírai hangvétele. Három álomfejtő budai vár alatti tanyáján üldögélve egymásnak meséli kalandjait. A legfiatalabb közülük egy rubinkövel ékesített velencei gyűrűt kapott egy meg nem fejtett álomért. Amikor ugyanis a szerelmi motívumokkal átszőtt álom fejtéséhez hozzá akart látni, az asszony megragadta kezét, és azt mondta, hogy magától is tud már mindent: az álomfejtő két szemét látta folytatásos álmában. (*Az álomfejtők.*) Ettől a rejtetten áttételes, többsikű novella-típustól már csak egyetlen elhatároló lépés választja el a Szindbád-novellákat.

Ezt a lépést Krúdy 1911-ben tette meg, amikor az eddig többszörösen álcázott alteregók helyébe, mindjárt az elsőnek közreadott Szindbád-elbeszélésben (*Egy kis tánciskola*, Világ, 1911. január 17., később a *Szindbád ifjúsága* c. kötetben *Szindbád, a hajós* címen jelent meg) nyíltan saját ifjúkori élményeit eleveníti fel. Mintha csak régen elveszett árnyékára talált volna rá ezzel a felfedezéssel; művészete felszabadult az epigonizmus nyomasztó súlya alól, sajátos írói mondanivalójához egyéni stílust talált, fantáziája újabb és újabb témákat hódított, asszociatív képteremtő ereje megsokszorozódott. Mindaz, ami eddigi munkásságában érték volt, most ezekben az elbeszélésekben egységes egésszé ötvöződik.

Milyen szerepet játszik az álom-motívum az első Szindbád-elbeszélések korszakában? Az alteregóba belevetített személyes írói magatartásnak részeként, mint domináns elem fejezi ki Krúdy csalódottságát a világgal szemben, elvágyódását a jelenből egy képzelt világba. A reális világban nem látott menekülési lehetőséget, tehát a félig irreális felé fordult.

Ebből az írói magatartásból következően az álomszerű-

ség, amely a Szindbád előtti novellákban többnyire csak színező elem volt, most alaptónussá válik, és a személyes emlékeket idéző történetek plaszticitásának kidomborítását szolgálja. Nagyon gyakran már az elbeszélések jellegzetes, krúdys expozíciós szakaszában megjelenik, mint például a *Szindbád a hajós*-ban is (1911): „A fennsík szélén, mint valami álombeli ország falai, emelkednek, szinte merőlegesen a Kárpát sötétkéék és vakító fehérségű hegyei. Itt-ott a hegyhátak nyergében ragyogó fehérségűnek látszik a Kárpát hava, mintha nem is hó volna az, hanem valami természeti csoda.” A *Szindbád második útja* azzal kezdődik, hogy álomtalan álmában egy hang szólítja a hajóst, akit „sem a jelen, sem a jövő már nem izgat gondolkozásra, álmodozásra, hanem csak a múlt, a régen elmúlt ifjúság”, hogy keresse fel egy alföldi akácfas városkában a hegyoldalra levő temetőt. Egy nő fekszik ott, akinek azt ígérte, sohasem hagyja el. *A hídon* (1911) c. elbeszélésében a városka, amelyet Szindbád meglátogat, bánatában (mert régi királyok megharagudtak rá) elaludt, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy megérázkódjon és felébredjen. De a királyok még mindig haragusznak a városra, mert a toronyórák megálltak, és valami olyan időt mutatnak, amilyen talán soha sincs. – A nyughatatlan utazó, aki sorra felkeresi régi emlékeit, szerelmeit, ifjúsága boldognak vélt óráit, megnyugvást keres, amely kárpótolhatná az élet csalódásaiért, egyfajta rezignált állapotról álmodik, amelyben a bölcs szemlélődés örömeiben végre megpihenhet. Az álomszerűség ezzel is új funkciót tölt be itt: a narkotizálás eszköze, lehetővé teszi annak a bódult állapotnak a felidézését, amelyben már semmi sem fáj: sem múlt, sem jelen, sem jövő. A *Szindbád álma* (1911) c. remekművű

elbeszélésben ennek az írói attitűdnek pregnáns példáját láthatjuk. Szindbád álmában egyszer fiatal király volt, „... az urak VII. Henrik korabeli jelmezben jártak körülötte egy nagy teraszon, a nők uszályos selyemruhában, fehér, magas, fűzős cipők felett szoknyájukat felemelve hajlongtak előtte bodros fejükkel, amerre ment. Fehér harisnyáikat sokáig látta, még akkor is, midőn királyi álmából felébredve fáradt tagjait sorban megmozgatta.” Ez az álom, amely azt az érzetet kelti benne, hogy már mindent megpróbált, amit egy emberi életben lehetséges, halálsejtelmekkel lepi meg. Háromszázegynéhány esztendősnak érzi magát, és az álomban látott fehér harisnyák nyomán elindul felkeresni egyik ifjúkori szerelmét. A reális színekkel festett emlékező típusú szerelmi történet záróakkordja a többihez hasonlóan fájdalmas csalódás és kiábrándulás. A menekülés egyetlen lehetősége a halál. Csakhogy ez a halál, amelyben Szindbád fagyöngy lesz egy idős apáca derekán függő rózsafüzérben, szintén az álom formájában jelentkezik – méghozzá egy olyan álomban, amely meghozza végre a kívánt kielégülést. Szindbád fagyöngyként az apáca derekán függve is megtalálja egy kis, hegyi városban régi szerelmét. Most végre boldog, fagyöngy létére nincs más dolga, mint boldogan kinyújtózkodni abban a kontemplatív rezignációban, amely vágyálma volt: „... és magában azt gondolta, hogy milyen számár is volt, hogy már régen el nem szökött a régi gazdájától.” Ez a novella egy Krúdynamál teljesen szokatlan, sokat mondó, meglegedést árasztó, megnyugvó akkorddal zárul: „Az asszony a fésülködés után levetkőzött. Olyan lett, mint egy hófehér álom. Tett-vett a szobában, egy selyemszoknyát gondosan megsimogatott, amely a szék

támlájára volt dobva, aztán sóhajtott, és eltűnt a selyem-
ágyban. Lecsavarta a lámpát.”

Az önnarkotizálásnak ez a formája természetesen nagyon kétélű fegyver a külvilág bántalmaival szemben. Am a modern irodalomban számos ehhez hasonló írói magatartással találkozunk. Megvalósulási formáik és művészi céljuk rendkívül eltérő volta ellenére a társadalmi körülményekben és a pszichológiai tényezőket tekintve mélyen közös talajban gyökereznek: az író idegennek, kívülállóknak, csalódottnak, elveszettnek érzi magát kora társadalmában – nem lát olyan pozitív eszményeket, amelyek felé kivezető utat kereshetne, és ezért egy öntörvényű világot alkot, ahol legalább időlegesen megnyugvást találhat.

Krúdy emlékező típusú novelláival kapcsolatosan gyakran emlegetik Proust nevét, mint egy távoli rokonét. A kapcsolat semmiképpen sem tudatos; nincs semmi adatunk arra, hogy Krúdy behatóbban ismerte volna francia kortársát. Írói attitűdjükben és művészi alkatukban azonban kétségtelenül vannak rokonvonások, főként az emlékezés asszociatív kapcsolatait, az időrétegek egymásratalódását és a leírás tárgyát illető szubjektív-lírai viszonyt tekintve. De sokkal fontosabb az, ami a két író elválasztja: Proust súlyos betegsége következtében – kényszerből ugyan –, de teljes tudatossággal magánéletében az elzárkózást választotta, Krúdy azonban állandó kitörési kísérleteket tett az elszigeteltségből. Ennek következtében, míg Proustnál az emlékezés, a letűnt idő felidézése nemcsak egyfajta írói eszköz, hanem egyszersmind maga a cél is, addig Krúdynál a múlt megjelenítése részben ösztönösen, részben tudatosan csak eszköz egy pontosan általa sem ismert célkitűzés érdekében. Ennek megfelelően voltaképpen egész művészi munkássága ki-

törési kísérletek és visszazuhanások váltakozó periódusaiból áll.

Az 1908–12 közötti kitörési kísérlet, közel egy évtizednyi stagnálás és részleges epigonizmus után, mindenképpen sikeres volt. Megvetette lábát azon a talpalatnyi földön, amelyről egész írói világát sarkaiból ki tudta forgatni.

Az *Aranykéz utcai szép napok* előhangjában, 1916-ban, Krúdy a fent említett rezignált írói magatartásról így nyilatkozott: „És miután senkit és semmit sem szeretek már, bizonyos nyugodt fölényvel nézek vissza elmúlt esztendőkre, ősz hajakra, kínszenvedésekre, írásokra.” Ez a nyugodt fölény szabadította fel, ez szüntette meg gátlásait, ez eredményezte sajátos művészi attitűdjének kialakulását, egyéni, nosztalgikus-ironikus stílusát.

1911 és 1918 között lényegében ezt a stílust variálja egészen a biedermeieres modorosságig menően. Ám, hogy maga is mennyire elégedetlenné kezd válni az így elérhető eredményekkel, azt az előbb már idézett *Előhang* egy másik részlete ékesen bizonyítja: „Mennyit szerettem volna írni, ami igaz! Semmit sem írtam, csak színhazugságokat. Fanyar elégedetlenséggel nézek könyvtárnyi könyveimre, mint az árvaházi igazgató növendékeire. Sokan vannak. Egyiket-másikat vasárnapiasan megmosdatták, a cipője sem lyukas, és talán elbolondít valahol egy ártatlan szívet magános délután. Az igazi, az egyetlen, a legkedvesebb könyvem azonban nem jelent meg nyomtatóműhelyben. Amit magamban gondoltam, amit egyedülvalóságomban láttam, amit gögös elvonultságomban kinevettem vagy sajnáltam. Az emberek hiányoznak a könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek, ugyanezért leírni nem merem őket. Nőket, férfiakat, gyermekeket: én tudom... Ha leírnám, hogy mit éltem és érez-

tem, és körülöttem éreztek: talán egy toronyba zárnának. Ezért nem ér semmit egész irodalmam.”

Ez a kemény önbírálat egy újabb kitörési kísérlet eljöttét sejteti. Ennek lehetünk tanúi az 1918 és 1922 között írt műveiben. A világháborús katasztrófa okozta súlyos letargiából az őszirózsás forradalom és a kommun idején kigyógyulva, szinte mámorosan veti bele magát a közéletbe, és harcos publicisztikai írásaiban kiáll a nép ügye mellett. De néhány hónapi felszabadulás után a letörés túl gyorsan következik ahhoz, hogy magáratalálását szépirodalmi művekben is realizálni tudja.

A háború utolsó éveiben a korábbi szubjektív-lírai típusú novellákat (*Szindbád feltámadása*, 1913. – *Aranykéz utcai szép napok*, 1914–15) jobbra tárgyias jellegű elbeszélések váltják fel, és ez a váltás a korszak regénytermésében is nyomon követhető. És amint az író „nyugodt fölénye” lassan szertefoszlik, párhuzamosan az álommotívum szerepe is újra változik. Tanulságos, hogy milyen erősen közelít a tíz évvel ezelőtti zsoldos elbeszélések lidércálmiaihoz, ahol ez a megjelenési forma szintén egy közeledő kitörés előhírnöke. Csakhogy míg az előbbiekben a látomás inkább a vágyakozás megjelenítését szolgálta, addig most az embernek önmaga tudatalatti énjével vagy korábbi, jobbik énjével való tudatos szembenézés eszköze. *A ház, ahol a lámpás ég. A madáríjesztő szeretője, Kleofásné kakasa, A betyár álma* c. elbeszélések hősei álmaikban, látomásaikban, lidérces szorongásaikban szinte saját tükörképükkel néznek szembe, számot adván mintegy arról, hogy miként éltek eddig.

Novellahőseihez hasonlóan Krúdy is az önmagával, a világgal való szembenézésre készül ezekben az években (hírlapi cikkei is ezt a szándékát mutatják). Mintha azt a programot akarná megvalósítani, amelyet az *Aranykéz*

utcai szép napok Előhang-jának önkritikájában számonkért magától. („Ha leírnám, hogy mit éltem és éreztem, és körülöttem éreztek: talán egy toronyba zárnának.”) Azonban mégmielőtt megírhatta volna ezeket a műveket, bezárták, bezárta magát a toronyba. A Magány tornyába, a szigetre, ahová a külvilágtól kapott sebek gyógyítására önkéntes száműzetésbe visszavonul, és ahol később a ki nem élt egyéni és közösségi forradalom reakciójaként többek között két legsajátosabb önvallomás-könyvét, az *Álmoskönyv*-et (1920) és a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* c. (1921) töredékesen ránk maradt regényét írta.

A világháborús években barátja, Ferenczi Sándor, a freudizmus magyarországi úttörője és propagátora révén ismerkedett meg a lélekelemzés tanával, és ennek hatása a következő évek fentebb idézett műveiben is nyomon követhető. Érdekes, hogy a magyar értelmiség, amely általában idegenkedve fogadott mindent, ami Ausztriából jött, a freudizmust milyen élen és különösebb tartózkodás nélkül reagálja le. Az ok nyilvánvaló: a polgári társadalom korábban szilárdnak hitt gazdasági és erkölcsi alapja nálunk is teljesen felbomlott, az ember bármerre tekintett, csak a bizonytalanságot és a hanyatlást látta a külvilágban, és ezért befelé, önmagába fordulva keresett támaszt és segítséget az elidegenedett környezettel szemben. De a pszichoanalízis a tudatalatti feltárással vajmi kevés vigasztalást nyújthatott: az ember ösztönéletében és álmaiban ugyanazzal a zűrzavarral találta magát szemben, mint a külvilágban.

Krúdy több cikke, nyilatkozata és néhány irodalmi alkotása kétségtelenné teszi, hogy ő is élen érdeklődött a bécsi professzor és magyar barátjának munkája iránt. De mint minden izmust, művészi és szellemi áram-

latot, amely tudatosan vagy ösztönösen egy időre a hatalmába kerítette: a freudizmust is átszűrte, átformálta a maga egyéniségének megfelelően, és csak annyit hasznosított, érvényesített belőle, amennyit sajátos célkitűzései éppen megkívántak.

Kritikával fogadta a freudizmust – nem elsősorban tudatos, hanem főként ösztönös indítékok alapján. Többször is kifejti például, hogy a régi, népi hagyományokon alapuló álomfejtés avagy egyszerűen csak a racionális gondolkodás elfogadhatóbb válaszokat ad álmainkra, mint Freud elmélete. A Magyarország c. napilap 1917. július 17-i számában *Az álomlátók* címen írt cikket azzal kapcsolatban, hogy a magyarság hangulata olyan, mint a „kis negyvennyolc” idején, és az emberek egy tisztességes béke lehetőségéről álmodnak. Itt foglalkozik Freuddal és Ferenczivel, és e figyelemre méltó összefüggésben a következőket jegyzi meg: „... a kultúra jöttével dr. Freud tanár úr módszere alapján estünk neki álmaink megfejtésének. Manapság már sokak előtt ismeretes a tudományos rendszer, amelynek alkalmazásával legbizarrabb álmainkat meg lehet magyarázni. Magyar nyelven is megjelent egy füzet a bécsi professzor elméletéről Ferenczi Sándor fordításában. Az ember megtalálhatta gyermekkorá emlékeit álmaiban; megállíthatta a képzetet, fülöncsíphette a gondolatsejtet, amelyből az álom kifejlődött. Száraz regiszterelmélet ez, mint egy tudós cédulásdoboz. A legszebb és legkövérebb angyal álombeli hempergése néha igen sivár élménnyel volt összekötötésben. Máskor megdöbbsent a bűvárkodó, midőn legtitkosabb, még önmaga előtt is rejtegetett vágyait, óhajtásait, félelmeit olvasta ki az álom magyarázataiból.” „De ezen kulcsok már nem nyitják az álmok zárait – írja a továbbiakban – a világ felbomlott, a közérzetünk rossz,

a politikusoknak kellene megfejteni álmainkat.” Meg is mondja miként: „... A kortársnak már kezdett mindegy lenni a téli vagy nyári háború, az élet céltalansága, a holnap reménytelensége, a nyomor jajgatása, a bűnösök elszaporodása, a pénz értéktelensége, a becsület bukása. A kortárs most végre álmodni kezd... Mi lenne, ha egyszer béke lenne?”

Felmerül a kérdés, hogy ha Krúdy ilyen kritikával fogadta a freudizmust, akkor mégis miért érezzük e tanok hatását 1918–22 között írt művein, és miért hivatkozik az álmoskönyvben is mint forrásanyagra Freud és Ferenczi munkáira. Ennek több oka is van: főként az, hogy Krúdy minden realitásigénye mellett is meglehetősen következtellenek mutatkozik a tekintetben, hogy a 18–19-ben adódó pozitív eszményeket maradéktalanul magáévé tegye, és végigmenjen a saját bátor publicisztikai munkássága által is kijelölt úton. Ezért gyakran keres mendedéket az ember belső világának elemzésében, de ez sem elégti ki. (Mint ismeretes, a húszas évek végén írt realista igényű művei más forrásokból merítenek majd.) Az *Álmoskönyv* írása közben pedig egyszerűen tárgyi okok is közrejátszottak: 1920-ban még oly hitetlen álmofejtő könyvet is, mint a Krúdyé, nem lehetett a freudizmus figyelmen kívül hagyásával írni. Ezzel kapcsolatban azonban megemlítünk egy nagyon jellemző apróságot: az *Álmoskönyv* első kiadásában (1920) a bevezető fejezetben a következőt olvassuk: „Ámde a világért sem szeretném, ha könyvemet tudákosnak vagy álbölcsnek ítélnék, mert itt-ott Freud professzor, illetőleg Ferenczi Sándor doktor tanításainak nyomai mutatkoznak. A könyv lehetőleg ragaszkodik a legrégebb álmoskönyvek feljegyzéseihez, inkább bízik a régen meghalt »bölts« emberek megfigyeléseiben, mint korunk felületes megállapításaiban.” (14. o.)

Ugyanezen kiadás 367. oldalán egy jegyzetet találunk a következő szöveggel: „A 14. oldalon Freud professzor-ról és Ferenczi doktorról nyilatkozván, ez a szó csúszott el: felületes. – Szerző nagyobb szeretője e tudósoknak, mint sem ezt írhatta volna. A »felületes« szó helyett »felülmúló« olvasandó.” Eddig a jegyzet, és tegyük hozzá: furcsa tollhiba – a mondatnak az új szót behelyettesítve semmi értelme (... mint korunk felülmúló megállapításáiban?!). Hogy mennyire nincs, azt a második, az életében megjelent utolsó kiadás szövege is bizonyítja, ahol az első mondatba a „tanításainak” szó elé a „nagyszerű” jelzőt szúrta be a szerző, míg az állítólagos „felülmúló”-t „meglepően nagyszerű”-vel helyettesítette. Ha elhisszük is, hogy tollhibáról van szó, feltehetjük a kérdést: és mit szólna ehhez Freud? (ti. a szóvétésről vallott nézeteit tekintve.)

Az álomfejtések, babonaságok tőszomszédságában született Krúdy legkülönösebb regény-víziója, a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban*, amelyről első kötetkiadásának utószavában részletesen szoltunk, megállapítván, hogy ez a mű fejezi ki legmélyebben sötét pesszimizmusával, sokszorosán áttételes szimbolikájával, szétesettségével, kép, idő és asszociáció torlódásaival azt a kiábrándultságot, amelyet az író ebben a korszakban érzett, amikor úgy hitte, minden elveszett, ami az emberi világban érték volt. A karkai látomásokra emlékeztető jelenetsorok, amelyekből szinte teljesen hiányzik a racionálisan felfogható oksági összefüggés, a bergmani teljes emberi izoláltságot idéző nyomasztó „csendatmoszféra” (a látszólagos felszíni mozgalmasság ennek nem mond ellent!) összhatásában olyan, mint egy artikulálatlan üvöltés a kihalt éjszakában. Az álom itt lidérces nyomás: fel akarunk ébredni, de gúzsba kötött testünk nem engedel-

meskedik a parancsnak. A regény hőse: a vakember, aki negyvenéves korában vesztette el szemevilágát (Krúdy 1918-ban volt ennyi idős) így nyomorékon még mélyebbre lát, mint korábban: arra ítéltetett, hogy kendőzetlenül lássa az embereket, az őt körülvevő pusztuló világot.

Ennek a dühödt érzelmi kitörésnek, ennek az elkese-redett, pesszimista hangulatnak azonban sem befejezése (az írás töredékesen maradt fenn), sem pedig folytatása nincs Krúdy munkásságában. Nem is lehet, mert ő nem tud eszmények, reménykedések nélkül élni. S ha a valóságos világ nem szolgáltat ilyent, akkor teremt magának. A húszas évek első felében azon az úton megy tovább, amelyet még az 1919-es jelzésű *Asszonyosságok dője* c. regényében jelölt ki magának: „Egy kis elképedés, egy kis tapasztalat, kevés álom . . . Kis levonóképecskék vannak itt egymás mellé sorakoztatva, melyek mást mutatnak előlről, és mást, midőn ujjhegyünkkel ledörzsöljük róluk a papirost.” A „keves álom” egyrészt az előző évtized írásaihoz képest egy fokozottabb realitásigényt jelez a leírt események megjelenítésében, másrésztől azonban arra is utal, hogy a cselekményt mintegy mesterségesen kiemeli a valóságos történelmi keretből, összefüggésekből, és szubjektíven idealizálja azt a korszakot, amelyben lejátszódnak (többnyire a századvég és századelő Budapestjét). A magyar történelem ugyanis azt a torz szituációt produkálta, hogy az ellenforradalom, a Horthy-korszak nyomasztó valóságával, egy történelmileg, társadalmilag, erkölcsileg szétzilált nemzet vergődésével szemben még a ferencjózsefi abszolutizált monarchia felszíni jóléte is bizonyos tekintetben pozitív eszményként volt ábrázolható. Különösen, ha az író, mint Krúdy is, eltekintett a mélyebb összefüggések feltárásától, és egy ironikus aláfestéssel voltaképp idézőjelbe tette korábrá-

zolasát. A jövőben nem látott egyetlen reménysugarat sem, azért a múlt egére festette fel azt.

A világháború utolsó éveiben és az azt követő néhány esztendőben végrehajtott kitérés kísérletet tehát a húszas évek első felében a „kevés álom” koncepció jegyében újabb lehiggadás követi, de mint művészi pályáján előzőleg is már két ízben (1901 és 1908–11-et követően), ezúttal is művészi eszközeinek újabb gazdagodását hozza magával az átélt krízisből. A következő évek társadalmi és történelmi regényei egyaránt ebből a forrásból táplálkoznak (pl. *Hét bagoly*, 1922. – *Őszi versenyek*, 1922. – *N. N.*, 1922. – *Az utolsó gavallér*, *A velszi herceg*, 1925. – *Aranyidő*, 1926. – *Boldogult úrfikoromban*, 1930. – *Ál-Petőfi*, 1922. – *Rózsa Sándor*, 1923. – *A templárius*, 1925. – *Mohács*, 1926. – *Festett király*, 1929. – *Az első Habsburg*, 1930.) Emellett két nagyterjedelmű portré sorozatban, *A tegnapok ködlovagjai*-ban (1925–26) és *A XIX. század vizitkártyái*-ban (1926–30) is felidézi a világháború előtti korokat.

Egy 1925-ben kelt, Hatvany Lajoshoz intézett levelében ezt olvassuk: „Ha valaha feltámad még a magyar irodalom, ott kell folytatni, ahol 1918-ban abban hagytuk – nyomuk sem maradt meg ezeknek az esztendőknél. Betegségek, szegénységek, üldözések, kénytelen vértanúságok vették el az alkotástól az írók kedvét . . .” Az 1922–27 között írt művek nagyrésztében az álomszerűség az aláfestő kíséret szerepét játssza, az író ezzel mintegy kiemeli a cselekményt a valóságos társadalmi összefüggések koordináta rendszeréből, és átemeli egy másikba, amely ellentétpárja saját kora „betegségekkel, szegénységekkel, üldözésekkel és kénytelen vértanúságokkal” deformálódott világának.

Csodálattal vegyes elismeréssel kell adóznunk Krúdy

teremtő zsenijének, midőn megállapítjuk, hogy élete utolsó szakaszában még egyszer volt ereje ahhoz, hogy művészetét megújítsa. Mégpedig éppen akkor, mikor betegsége mindjobban elhatalmasodik rajta, az 1926-os esztendő végétől. Ha eddig lelki konfliktusok és azok megoldásai hozták létre művészi kitöréseit és megújulásait, most a testi betegség indítja meg a folyamatot, amelyet az önéletrajzi jellegű *Purgatórium* c. kisregény (1934-ben posztumusz műként jelent meg először, nem tudhatni, hogy pontosan mikor írta, de valószínűnek tartjuk, hogy 29–31 között) vizionáló kísértetvilága jellemez egyfelől, míg másfelől a lehiggadás periódusában *Az élet álom* kötet életművet koronázó elbeszélései fémjeleznek.

Az utolsó illúziók eltűnte nyomán szinte egyetlen lehetőségként az a félálom-félébrenlét állapot marad, amelyben még remény mutatkozik az élet bizonyos szépségeinek felidézésére. Az életvágy, amely korábban ebben a keretben sokszor stilizáltan és erősen elvontan, többszörös áttételek formájában jelentkezett (pl. az első Szindbád elbeszélésekben), most, amikor sem a szerelem, sem pedig más földi örömök voltaképpen már nem jelentenek számára reális lehetőséget, éppen most nagyon is konkrét formákat ölt, és többnyire a gyomor örömeinek felidézésére korlátozódik. Emellett egyes remekművű írásokban egyfajta elvont erkölcsi norma iránti igény jelentkezik, amelyet leginkább az *Utolsó szivar az Arabs Szürkénél* (1927) és *A hírlapíró és a halál* (1926) iker-novelláiban figyelhetünk meg. Az ezredes és a hírlapíró közötti párbajt két magatartás különbsége dönti el. A gyomor-novellák, a *Boldogult úrfikoromban* (1930) szertartásai szinte az író önmaga felé intézett figyelmeztetései: a leselkedő halál elől csak úgy menekülsz, ha megadod mindennek a módját, elveszed az élettől azt, amit még elvehetsz,

legyen az egy élvezetes káposztataposás, egy enyhet adó álom, vagy éppen egy megfelelő ceremóniák kíséretében elfogyasztott ebéd. Így válik az álom is, az alvás is, egy megfelelően elvégzendő szertartásrend keretei között, az életosztón élesztőjévé (Pl.: *A Magányos ember álma*, 1928.).

Krúdy munkásságának áttekintése során arra szeretnénk volna rámutatni, hogy művészi fejlődésének különböző periódusaiban és különösen azokon a csomóponton, ahol új magasságok meghódítása felé tör (1908–11, 1918–22, 1926–30), milyen fontos szerepet játszik az álom-motívum alakulása, gazdagodása, jelentésének változása. Funkciója az egyszerű háttérszínezéstől, számos variáción át egészen egy sajátos, öntörvényszerű világ (kezdetben ösztönös, későbbben tudatos) megteremtéséig ível, és a különböző megjelenési formák elemzése lehetőséget nyújt arra, hogy Krúdy művészetének lényegéhez közelebb jussunk.

*

Krúdy olyan gyakran (majd minden művében, nyilatkozataiban, cikkeiben, leveleiben) vallott önmagáról, művészetéről, hogy ez már szinte zavarba hozza azt, aki munkásságának valamiféle felmérésére vállalkozik. Miként hősei álom és ébrenlét között, úgy lebeg ő is tudatosság és ösztönösség között – gyakran nem tudjuk, hogy a nyilatkozatok tudatos vallomásainak vagy a művekben megnyilvánuló ösztönös megnyilatkozásnak higgyünk-e –, különösen, ha a kettő között néha nyilvánvaló ellentmondás mutatkozik. Az *Álmoskönyv*-nél valamivel egyszerűbb a helyzetünk, az ismert nyilatkozatok és az előszó nem állnak ellentétben a munka öntudatlan vallomásával – legfeljebb arról beszélhetünk, hogy a könyv lényegesen többet árul el az íróról, mint a rávonatkozó különböző megnyilatkozások ígérik.

Az *Álmoskönyv* megírásához Krúdy négy főforrásból merített: 1) Családi hagyományok, gyermekkori élmények, Radics Mária útmutatásai. 2) Freud, Ferenczi által közvetített tanításai. 3) A Széchényi Könyvtár és az Esterházy gyűjtemény régi álmoskönyvei. 4) Saját invenciója, Az Ujság és a Színházi Élet hasábjain a különböző levelekre adott álom-magyarázatai.

Az első két pontban megjelölt forrásokról korábban már szóltunk, a harmadikról részletesen tájékoztat a Prágai Magyar Hírlapban 1926. május 30-án megjelent nyilatkozata: „Egy teljes esztendeig folytattam stúdiuumokat, hogy a kellő anyagot összegyűjtsem. A Nemzeti Múzeumból, valamint az Esterházy-könyvtárból kihoztattam minden idők és minden nemzetek valamennyi fellelhető álmoskönyveit, százegynéhány kötetet, s mondhatom, izgató érdeklődéssel mélyedtem el bennük. S összeállítottam gazdagon, szinte lexikonszerűen az összes babonákat, álomfejtéseket . . .” Tisztában volt azzal, hogy mindez csak nyersanyag – a nyilatkozat következő része ezt bizonyítja. Arra a kérdésre, hogy „S Író úr hisz ezekben?” (ti. az álomfejtésekben), ezt válaszolja: „Nem – nem hiszek bennük, de érdekelnek, mulattatnak. Hát nem nagyszerű az, hogy naponta tucattal hozza a posta a leveleket, melyekben kedves, naiv emberek küldik hívő álmaikat, s megfejtést kérnek . . . Csupa novella- és vers-téma.”

Az *Álmoskönyv* bevezetőjében és az egyes fejtéseknél is gyakran hivatkozik forrásaira. Az összevetések alapján megállapítható, hogy főként az 1756-os keltezésű „Álmoskönyvetské-”re (amely az első, 1635-ös magyar nyelvű álmoskönyv újrakiadása), valamint egy Egyiptomi Álmoskönyvre és a Lipcsei Álmoskönyvre, valamint az utóbbinak 1833 után megjelent számos magyarnyelvű

kiadására támaszkodott. A *Babonák Könyvé*-t Varga János 1877-ben Aradon kiadott, pályadíjjal jutalmazott, a babonáság ellen küzdő hasoncímű munkája alapján állította össze, sok egyéni lelemény hozzáadásával.

Egy minden részletre kiterjedő filológiai kutatás egykor bizonyosan pontosan kimutatja majd, hogy mit vett át Krúdy a megjelölt forrásokból, de úgy gondoljuk, a kötet szerkesztésében, valamint a nyilvánvalóan eredeti novellisztikus jellegű betoldásokban (amelyek Az Ujság 1925. évi Mindent Tudok című mellékletében megjelent *Álomképek* c. sorozat egyes darabjainak átírásai) megnyilvánuló írói lelemény is meggyőzően bizonyítja a könyv irodalmi értékeit. Az író igazán szerény volt, amikor a címlapra csak ennyit íratott: „Szerkesztette: Krúdy Gyula.”

Az *Álmoskönyv* első kiadása 1920-as keltezésű, és az előszó végén található jegyzet szerint 1919 telén készült. A második, „öregbített” kiadás 1925-ben jelent meg, az öregbítés néhány sajtóhiba kijavításán túl elsősorban az egyes fejtésekhez fűzött hosszabb kommentárokat jelenti: (*Az égi jegyek magyarázata. – Hogyan lehet kellemeset álmodni? – Jó éjszakát! – A gonosz ember álmai. – Magyarázat az odvas fogról. – A hal-álom. – Magyarázat a kísértetekről. – Ismerkedés a lidérccel.*)

Krúdy nagyon lazán kezelte forrásait, átírta, sokszor saját ízlésének megfelelően átformálta a különböző könyvekben talált fejtéseket, hivatkozásai nem mindig megbízhatóak (különösen, ami az évszámokat illeti), a könyv végére elkényelmesedett, feltehetőleg sietett, meg biztosan kicsit untatta is már ez a körülményes munka. Ennek ellenére mind a tendenciózus szerkesztésben, mind pedig főként az egyéni kommentárokból („saját jegyzeteim” – „a különös álmokból”) sok élvezettest találhat az olvasó,

különösen, ha Krúdy intésének megfelelően szórakoztató játéknak, tréfás időtöltésnek tekinti a könyvet.

Mivel az *Álmoskönyv* legfőbb forrásanyagát a régi könyvekől és a népi hagyományokból merítette, és mindez egyéni fejtevéseire is erős hatást gyakorolt, az álom-magyarázatok nagyrészen a közösségi tradíciók nyomait mutatják. Könyvéről az előszóban a szerző is megjegyzi: „... megleljük benne őseink álmait s azt, hogyan mulattatták képzeletüket, midőn álmukból felébredtek.” Az ugyanitt idézett népi eredetű versezetnek pedig az a mondanivalója, hogy bár némelykor betelik némely álom, ez csak olyan, mint mikor a vak patkót talál, de hát patkószedőnek ezért még nem teszünk meg világtalanokat.

A néphagyomány szerint az álom gyakran megvilágosítja az elmét, útmutatást ad arra nézve, hogy miként ítéljük meg az életben dolgainkat. Ez a hiedelem gyakran tükröződik az álom-magyarázatok közmondásszerű megfogalmazásaiban: „*Arany**. Nem mind arany, ami fénylik. Külső csillogás mögött belső értéket keress.” Vagy: „*Ellenséged*, ha felborzad bosszúságodra, temiattad megaláztatik. (1856)” Gvadányi Márton szerint: „*tehénganéj*-ba lépsz, ha orrod magasán hordod.” Ide kapcsolódnak azok a fejtevések is, amelyek a mindennapi élet különböző eseményeivel kapcsolatos népi véleményezést fejezik ki, pl.: „*apáca*” zárdában élni: elveszett boldogság. – *Magad arat-sz*: jó egészség. – *Árnyékban hever-ni*: jó dolog. – *asszony-t* megverni: rút cselekedet, attól verést kapni: szégyen. – *Bezörget*-nek (ablakodon): szerelmeseknek jót mutat; másnál adósságot jelez. – *Ebéd*-et enni idegen asztalnál: kellemetes. *Ebéd* otthon, vendéggel: gond. – *Vám*-ot fizetni: igen nem jó (1759).” Megint más fejte-

* Az *Álmoskönyv*-ből idézett szövegekben mindenkor a tárgyszót emeljük ki.

sekben bölcs intelmek hangzanak el, pl.: „*Ágyneműt* mosni: takarékoság. Mással mosatni: pazarlás. – *Akolban* szerelmeskedni: megbetegedést jelez (1756). – *Bába*. Őrizd titkodat. – *Baletthölgy*. Felesleges kiadás. – *Sárgabarack*. Betegség. – *Bélyegző*. Veszedelem. *Penna*. Gond. – *Félelem*. Félni gonosz azoknak, akik nem tudják, hogy miért félnek (1756).” És végül Gvadányi Márton szerint: „utasember ne nézzen az *ég*-be, mert megüti bokáját.”

A könyv humora, játékossága szintén népi gyökerekből táplálkozik – vaskossága, közvetlensége egészen tudatosan azt célozza, hogy ha netán valaki reggel felkelvén megnézi álmai jelentését, és abban nevetnivalót talál – jó hangulatát az egész napra is megőrizheti. Idézzünk egy néhányat ezekből: „*Anyós*. Jobb, mint a híre (1833). – *Elverni* anyóst: öröm (1855). – Szent *leánnyal* lenni semmire se jó. Cigánylány: utazás. Német leány: változás. Szatmári leány: fáradságos munka. Nyíregyházi leány: engedelmisség. Vig leány: bánat. – *Nyelv*, amelyet leányzó oly mélyen dugna torkunkba, hogy csaknem megfulladnánk: veszedelmes nő ismeretségét jegyzi. – *Ölelni* azt, akit szeretünk, nehéz kötelesség, mást: vidámság.” – Bizony sokszor alaposan meg kell figyelnünk álmainkat, ha meg akarjuk őket fejteni, pl.: ha netán remetét látunk álmunkban, le kell mérni, mert: „*Remete*, ha súlya hat font: leánynak kellemetes fájdalom.” – Ha foltozó *szabó*-val álmodnánk, viszont arra kell ügyelnünk, hogy hány foltot vet, mert annyiszor ér kárvallás bennünket. – Az sem mindegy, hogy álmunkban az *ugatás*-t messziről vagy távolról hallottuk-e, ugyanis az előbbi jót, az utóbbi viszont halálesetet jegyez. – Előfordulhat, hogy *álomfejtő*-t látunk álmunkban – ez furfangot jelez. Mintha csak ezt mutatná az álmoskönyv játékossága is. Az esetek jelentős részében ugyanis kedvünk szerint válogathatunk

egy-egy álom jó vagy rossz jelentése között aszerint, hogy optimizmusra avagy éppen pesszimizmusra hajlunk-e: „Lángoló ég, nagy szerencse a sorsjátékban. Égő menny: betegségnek halál, egészségesnek betegség. Kerner szerint betegnek *eget* látni megkönnyebbülés.” – (Az álmodó ugyancsak törheti a fejét, hogy vajon mennyet vagy eget látott-e.) – *Bankó*. Nagy örömet elérni. Szerencsés vállalkozás.” Ám az 1855-ös könyv szerint: „bankó: nagy veszteség.” – De ugyanígy választhatunk az egymásnak teljességgel ellentmondó megfejtések között, ha netán angolna, arany, kovács, bagoly, béka, lencse, házinyúl, felhő vagy éppen bűdösség jelentkezne ál munkban. Az sem mindegy, hogy egy adott álmot kicsoda lát, mást jelez ugyanis bizonyos álom útonjárónak és egyéb halandónak, vagy szegénynek-gazdagnak, betegnek-egészségesnek, asszonymak-leánynak, városi-falusi embernek, kereskedőnek, vadásznak, szerelmeseknek és nem szerelmeseknek. Például: „*ponty*-ot enni: szerelmeseknek élvezet, másoknak fennakadás egy fecsegő miatt.”

Az *Álmoskönyv* szinte kimeríthetetlen lehetőségeit nyújtja a szórakoztató játéknak – a felhozható példák közül csak egy néhányat idéztünk.

Krúdy sokszor kicsik szerepéből, és álomfejtések helyett babonáságokat, egyes virágokkal, állatokkal, a hét napjaival és a színekkel kapcsolatos hiedelmeket jegyez fel: a *mályva* a boldogság, a *rozmaring* a jó hírnév, a *rózsa* a szerelmesek virága – a *sirály* a bánat madara, a *szentjánosbogár* a szerelem bogara – a *szerda* az ajándék, a *szombat* a gazdagság napja – a *szürke* a tolvajok színe. – Radics Máriára hivatkozva, szerzőnk közli, hogy „Kakas *sarkantyú*-ját megfőzni és megenni: egy férfi erejének megkötése.”

A megfejtések között nagyon sok a személyes vonatko-

zás, különösen a „saját jegyzeteim” jelzéssel ellátott magyarázatokban. Alighanem rosszul sikerült házaseletének és szerelmi kalandozásainak emlékét idézik fel az ilyen álmofejtések: „*Násznap*: csalódás. Idegen *ágy*: boldog szerelem. *Ágyék* és környéke mindig csalást mutat. Nagyanya, anya, leány, ha neved *kiált*-ozzák: nagy nyugtalanság. Vigyázatlanság. Megfeledkezés.” – Még mélyebben tárja fel egész elbeszélő művészetének koncepcióját és írói attitűdjét az önvallomásszerű megjegyzések egyike-másika: „Nagyon rossz dolog az álombeli szerelmeskedés, mert nagyon ritkán talál kielégülést az ébrenlét óráiban.” (Gondoljunk Szindbád kalandjaira.) Vagy: „... álmában az álma elől nem hunyhatja le szemét az ember, mint azt éber állapotban tenni szokta bizonyos nemszeretem dolgok felett.” És végül: „*álmodni*: csalódás.” És a különös álmok közt pedig egy jegyzet, amely szinte munkásságának nagy része elé mottónak is írható: „*Fajgatás*, amely hallatszana bensőnkéből, mintha egy idegen ember volna belénk zárva, aki onnan kiszabadulni óhajtana: ifjúkori emlékek fájdalommassága.” És ezzel egybeesően: „*Gyónás*: jönne egy idegen, akinek minden titkunkat meggyónnánk, úgysis, mint azok vannak, amint azok nincsenek: fájdalmas ifjúkor emléke.”

A „különös álmok”-ban nyilvánul meg leginkább az a Freud–Ferenczi hatás, amelyről fentebb már szóltunk. Ennek megfelelően ezek vonatkozása rendszerint (mint egyes korábbi idézetekből is láthattuk már) a vágy-teljesülésre vagy a be nem teljesüléssel kapcsolatos szorongásokra mutat: „*bőr-öd*, amely mintha leválna arcodról, hogy mezítelen, véres húsodat láthatni: egy régi szemérmertlenség miatt szégyenkezést jegyez. *Bőröd*, amely nevekkel, betűkkel van teleírva, mint egy fának a kérge: jegyez nem teljesült kívánságokat.” Vagy ehhez hasonló

az a „különös álmok”-ból való jegyzet, amely után a Ferenczire utaló F. S. jelet is kiteszi Krúdy: „... *bűvész*, aki volna középkori ruházatban, öregember lenne, de az agg vonások alatt egy jó ismerős arcát mutatná, és bennünket úgy elvarázsolna, hogy tagjainkat mozdítani sem bírnánk: jegyez bánatot, amelyet abból a korszakból érzünk, mikor még igen fiatalok voltunk.” Emellett még jó néhány álomfejtés, különösen a könyv első szakaszában, amelyet még módszeresebben dolgozott ki – idézi a freudizmust: „*Anyával* aludni: bujaság. Anyával bujálkodni: nagy bátorság.” Avagy egy meglehetősen naiv, nyílt utalás: „*Hal*, amely jönne messze tengerekről, és bennünk elrejtőzködne, jegyez szerelmeskedést. (Freud professzor szerint a hal mutatja ősi állapotunkat, amely szerint a hálnak a nők álmában ősemberi jelentősége van).” Az *Égi jelek magyarázata* c. bevezető fejezetben pedig szinte valamennyi jel megfejtése a „vágý-álmok”-nak megfelelő koncepció szerint történik.

Egyes megfejtésekben direkt utalásokat találunk a korszakban írott vizionáló elbeszéléseire és regényeire. Például a *Kleofásné kakasa* (1919) c. elbeszélés egyik jelenetéhez kapcsolódik: „Mezítlenül *felakasztanak*, és nyír-favesszővel megvernek: elégedetlenség a nőknél.”

A szorongásos, lidérces „különös álmok” a *Vak Béla* előhírnökei – Krúdy munkásságában a szürrealizmus megjelenésének sajátos formái: „nő, ha álmodná, hogy alteste úgy megdagad, hogy már nőiességét elveszítené, valamint gyomra nyakába menne, keble hátára, alfele hasa helyére: a *daganat* jegye igen szerencsétlen szerelem.” Vagy: „*Gerenda*, amely hátunkra volna kötve, és attól nem szabadulhatunk: szomorú jövő.” Erotika és humor kapcsolódnak a *Hogyan lehet kellemeset álmodni?* c. fejezet itt következő részletében: „Vigyázni kell a gyümölcsös

álmoknál azokra az öregasszonyokra, akik dióverés szempontjából elkérik az embertől sétatálcáját, és azt sehogy se akarják visszaadni. Sok álombeli utazó volt már kénytelen beszünetelni vándorlását, mert vándorbotját dióverés céljára odaadta egy korosabb nőnek.”

„Nem akarom azt mondani, hogy elhiggyük a régi Álmoskönyvek nyámmogásait – írja Krúdy a *Magyarázat a ktsértetekről* c. fejezetben –, de sohasem árthat elgondolkozni olyan dolgok felett, amelyeket látszólag meg nem értünk.” Ha ennek szellemében forgatjuk Krúdy álmoskönyvét is, jól elszórakozhatunk, és ami még több: közelebb is jutunk egy lépéssel egész munkásságának megértéséhez. Annál is inkább, mert az álomfejtések közé illesztett novellisztikus részletek irodalmi becse éppúgy vitathatatlan, mint a babonaságok magyarázatához fűzött elmélkedéseké. Például az *Ismerkedés a lidércel* mi csoda bizarr keveréke a szorongásnak, a megkönnyebbulést hozó humornak, a varázslatos asszociáció-zuhatagnak, az érzékletes képeknek, és emellett a szerkezete, felépítése is kerek egészet nyújt, egészen a teljes feloldást nyújtó végső poénig.

A könyv szerkesztése néhol aprólékosan pedáns, gondosan jelöli a forrásokat, közvetíti az idézetek régies írásmódját – másutt pedig pongyola, következetlen, ami a figyelem ellanyhulásáról árulkodik. Ugyanakkor néhol viszont az egyes fejtések egymásutániségában, hangulatában szintén fellelhetjük az író játékos, asszociációkat kedvelő invencióját. Pl.: „*Kánál*. Vendég jön. – *Kánári*. Vidám hír. – *Kamillatea*. Torokfájás – *Kánász*. Kár. – *Kanca*. Szerencse. Gazdagság. Lakodalom. – *Kancsal ember*. Veszedelem. Kancsal asszony. Szerelmi kinszenvedés. Öregnek mulatság.” – Az ilyen típusú fejtések a kép és a magyarázat közötti asszociatív kapcsolat,

valamint az egymásrakövetkezés hatásaként egyfajta derűs, felszabadult hangulatot árasztanak, és éppúgy az írói leleményről tanúskodnak, mint a könyv szövetébe ékítményként beleillesztett önálló fejezetek.

A második rész, a *Babonák könyve* a forrásmunka részleteihez jegyzeteket fűz. A bevezetőben Krúdy közli, hogy a könyvet két kéz írta. Az egyik a nappal józan fényénél dolgozott, és kritikával kezelte a babonáságokról elterjedt hiedelmeket (ezek a részletek a forrásmunkából valók), a másik kéz éjszaka munkálkodott (ekkor készültek a „jegyzet”-ek), amikor az ember hajlamos hitelt adni a babonáságoknak. „Ne vessük meg a babonásokat. Ők azok, akik a mindennapi élet szürkeségét a maguk primitív költészetével megszínezik” – írja a jegyzet befejezésekként. Ezzel is utal arra az ironikus szerkesztési eljárásra és a stílusban is érzékelhető felhangra, amely éppen az erősködő hitelesítés által cáfolja önmagát.

Ha megjegyzéseinkkel és az *Álmoskönyv* újrakiadásával hozzájárultunk egyrészt a még hitelesebb Krúdy-kép kialakításához, másrészt jó multságot tudunk szerezni a könyv olvasásával az érdeklődőknek – akkor a magunk elé tűzött célt elértük.

*

Miután magát az *Álmoskönyv*-et is az irodalmi művekhez készült egyfajta különös vázlatgyűjteménynek, témanotesznek tekintjük – úgy gondoltuk, helyes lesz, ha a kötethez néhány hasonló zsánerű sorozatot illesztünk. Elsőnek *A szegények mosolya* c. álomfejtés-sorozatot tesszük közzé, amely a gyakorlatban mutatja be Krúdy félig komoly, félig tréfás álomfejtő gyakorlatát, amikor részben a magához írt, részben az olvasók által beküldött levelek álmait magyarázza. Ez a sorozat rövidéletű volt,

alig néhány hétig jelent meg, a két évvel későbbi *Mit álmodott kedves?* c. hasonló próbálkozás a Színházi Életben már egyáltalán nem érdekes, és szintén nem ér meg hosszabb időt.

A szerelmes levél c. sorozat Az Ujság Mindent Tudok c. mellékletében, az *Álomképek* tőszomszédságában, 1925-ben jelent meg, szinte valamennyi darabja fájdalmas, rezignált búcsúhangulatot áraszt – ahhoz hasonlót, amelyet a *Szindbád megtérése* sorozat novelláinak olvasása közben is érzünk. A korábban vágyakozással teli, szenvedélyes hős itt első személyben – szinte korábbi önmagát karikírozva – szerelemről, nőkről, egykori találgatásokról, boldognak vélt magafelejtkezésekről most a cinizmust súroló gunyorossággal emlékezik. Az illúziók közül a legkedvesebbtől, a szerelemtől is meg kell válnia, hogy felkészülhessen az utolsó korszak nagy, realista alkotásaira. Szauder József telibe találó jellemzése a *Szindbád megtérése* novelláiról *A szerelmes levél* sorozatra is tökéletesen ráillik: „Olyan . . . , mint egy kiszámított, hideg szívvel adott pofon az ideálnak: a dezillúzió, mely a *Napraforgó*-ban vagy a *Mit látott Vak Béla*-ban még oly fájdalmas volt, itt már a kihűlt szívet s a játékos elmét foglalkoztatja.” (lásd: a *Szindbád feltámadásától Szindbád megtéréséig* c. tanulmányban *A madárijesztő szeretője* c. novelláskötetben, Magvető. 1964., 568. o.)

Néhány cikk a *Futtatás* c. ciklusban Krúdy egyik kedvenc játékát, sok elbeszélésének és regényének (*Őszi versenyek*, *A kékszalag hőse*, stb.) témáját eleveníti fel. Ezek az írások nemcsak játék és menekülés vonatkozásában figyelemre méltóak, és mutatnak bizonyos távoli rokonságot az *Álmoskönyv* játékoságával, hanem az egyes cikkek politikai célzatossága is említést érdemel. Ennek jellegzetes példái *A százesztendősi pesti lóverseny* (1926) és *A béke-*

évek szép emlékei vasárnap, a Király-díjon c. írások. Különösen az utóbbiban jól érzékelhető a ferencjózsefi kort relatíve elismerő összehasonlítás, amely a Horthy-korszakkal szembeni oppozícióként jelenik meg ez években írt szépirodalmi műveiben is.

A *gyomor örömei*-ciklus az utolsó alkotói periódus szenvedéllyé izzó játékának, az evés-ivás szertartásának néhány rejtelmérőli tudósít. Mint a vízbefúló az utolsó szalmaszálba, olyan görcsösen kapaszkodik Krúdy ebbe az utolsó illúzióba, az utolsó élettevékenységbe, amely a realitással összekapcsolja azt az embert, aki egykor úgy jött fel a fővárosba, hogy a Nagy Életet fogja meghódítani, és ezt annyi viharon át becsülettel meg is próbálta.

Barta András

BIBLIOGRÁFIAI JEGYZETEK

Az *Álmoskönyv*-nek ez az ötödik kiadása. A korábbi kiadásokhoz képest csak a *Mit mond a tenyerünk?* c. részt hagytuk el, amely megítélésünk szerint nem tartalmaz eredeti szöveget, és így irodalmi értéke sincs.

Az első kiadás 1920-ban Szada István illusztrációival, a második „öregbített” változat (1925) szintén Szada István borítéktervével és illusztrációival jelent meg. A harmadik kiadás 1941-es, a negyedik 1947-es keltezésű – valamennyi az Athenaeum gondozásában került kiadásra.

A szerkesztés során csak az egészen nyilvánvaló és javítható nyomdai és írói tévedéseket helyesbítettük. Azokat a kisebb nagyobb pongyolaságokat és következetlenségeket, amelyeket az író a tipografizálásban, a hivatkozási évszámokban és a régies írásmódban az életben megjelent utolsó kiadásban nem korigált, mi is érintetlenül hagytuk. A helyesbítés egyébként is sok helyen teljességgel megoldhatatlan volt, hiszen nem ismerhetjük az író eredeti szándékát – ugyanakkor úgy érezzük, Krúdy maga sem vette olyan komolyan könyvének filológiai becsét, hogy ragaszkodott volna a legapróbb részletekig menő pontossághoz. A könyv félig komoly, félig tréfás, játékos szelleméhez szinte hozzátartozott ez.

A szegények mosolya c. álmfejtés-sorozat Az Ujság hasábjain, 1922 augusztusában jelent meg. Kötetben most publikáljuk első ízben.

A szerelmes levél c. sorozat darabjai Az Ujság Mindent Tudok c. mellékletében, 1925 február és augusztus között jelentek meg. Kötetben ezúttal először kerülnek kiadásra.

A *Futtatás* c. ciklus írásainak lelőhelye:

Futtatás, Világ, 1910. október 2., 13. l.

A Derby, Déli Hírlap, 1918. június 11., 3. l.

Kártya és ló, Déli Hírlap, 1918. június 14., 2. l.

A békeévek szép emlékei vasárnap, a Király-díjon, A Reggel, 1925. május 18., 5. l.

Az új lóversenyter megnyitásán visszatért a régi szép májusok levegője, A Reggel, 1925. május 11., 10. l.

A százszentendős pesti lóverseny, Magyarország (melléklet), 1926. július 11., 43–50. l.

A *gyomor örömei* c. sorozat egyes darabjainak megjelenési helye:

Akik azért utaznak messze földre, hogy jól megebédoljenek, Magyarország, 1924. december 3., 3. l.

Pesti gasztronómia, vagy a forgalmi adó muladozása, A Reggel, 1927. augusztus 8., 12. l.

Kérek egy feketét!, Színházi Élet, 1932. február 7., 52. l.

Újházi leveze, Magyar Hírlap, 1932. július 17., 13. l.

Régi magyar író ebédje, Magyar Hírlap, 1932. július 24., 11. l.

A konyha művészete, Esterházy rostélyosai Színházi Élet, 1932. július 31., 86–88. l.

Egy farsangi leves hiteles története, Ujság, 1933. január 18., 3. l.

Farsangi és böjti örömünk: a hal, Tűzhely, 1933. február 15., 12. l.

A böjtölés tudománya (A gyomor örömei), Tűzhely 1933. március 1., 8. l.

A gábli története (A gyomor örömei), Tűzhely, 1933. március 15., 18. l.

A húsvéti sódar titkai (A gyomor örömei), Tűzhely, 1933. április 15., 14. l.

Mit ebédelt Ferenc József? (A bécsi csonthús legendája), Ujság, 1933. március 25., 27. l.

A Futtatás és *A gyomor örömei* sorozatok valamennyi darabja ezúttal jelenik meg először kötetben.

B. A.